

Kauppakadun pankkipuhallus sata vuotta sitten

Vuosi 2012 on Nordea Pankin 150 juhlavuosi. Tasan sata vuotta sitten piti Nordean edeltäjä eli silloinen Suomen Yhdyspankki 50-vuotisjuhliaan. Paikallisena juhlien isäntänä toimi konttorin 54-vuotias johtaja Nils Idman. Juhlavuosi loppui synkeissä merkeissä, kun SYP:n Kauppakadun konttorissa paljastui maamme suurin pankki-petos.

SYP:n konttorin kavallusasiaa on Tammerkoski-lehdessä käsitelty aikaisemminkin. Siksi valtavan kohun ja yhteisöllisen masennustilan se aikanaan kaupungissa aiheutti. *Uno Sinisalo* kirjoitti aiheesta 50 vuotta sitten otsikolla "Nils Idmanin jutusta 50 vuotta" ja *Kalevi Kalemaa* vuosi sitten otsikolla "Kun Tampereella tehtiin taloushistoriaa". Tässä artikkelissa keskitytään *Nils Idmanin* toimiin ensisijaisesti pankin ja toisaalta perheen näkökannalta katsoen. Tuoreimmassa Nordean "Erehtymättömät" nimisessä historiikissa suurkavaltajaksi paljastunut konttorinjohtaja saa aikaisempaa armeliaamman tuomion. Perheen näkökulmaa avartavat Nilsin tyttärentyttären keräämät päiväkirjamuistelmat.

Idman toimi SYP:n johtajana Kauppakatu 10:ssä 1885–1912. Kavallukset tehtiin kuvan rakennuksessa, joka valmistui 1901.

SYP:n johtajiston huoneessa kokoontui Tampereen liike-elämän merkkihenkilöitä. Idman keskellä pöydän päässä kasvot kuvaajaan päin.



KUVA: TIMO TOIVONEN



KUVA: NORDEAN PANKKIMUSEO

Myös konttorin henkilökuntaa epäiltiin Idmanin avunannosta. Näyttöä ei löytynyt.

Hyvä perhetausta

Hatanpään kartanossa 1858 syntynyt Nils oli lääkäri- ja virkamiessukuun kuuluneen kartanonisäntä ja senaatin kamarikirjuri *Karl Gustaf Idmanin* neljänneksi vanhin lapsi. Isonveljen kummina toimi kartanossa aikanaan vierailut tsaari *Aleksanteri II*. Nils kirjoitti ylioppilaaksi 1876, valmistui filosofian kandidaatiksi 1882 ja molempien oikeuksien kandidaatiksi kaksi vuotta myöhemmin. Avioliiton hän solmi *Anna Alfthanin* kanssa 1887. SYP:n Kauppakatu 10:ssä sijainneen konttorin apulaisjohtajaksi hänet valittiin 27-vuotiaana 1885 ja ykkösjohtajaksi viisi vuotta myöhemmin. Huomattavimmat pankkimiehet ponnistivat yleensä ylemmistä yhteiskuntaluokista. Kyse ei myöskään ollut mistä tahansa sivukonttorista. SYP:llä oli isot intressit Tampereen teollisuudessa. Pankilla oli perinteinen kohtalonyhteys varsinkin Tampellaan. Verkosto levittäytyi myös puunjalostusteollisuuteen, jossa Idmanin suvun aateloitua haaraa edusti Nokian perustaja *Fredrik Idestam*.

Julkisuudessa ja Tampereen liike-elämän piirissä Nils nautti jo asemansa puolesta suurta arvostusta. Sitä kohotti Hatanpäänniemelle kartanon viereen noussut jugend-tyylinen linnamainen asuntopalatsi, jota hän nimitti ”huvilaksi” erotukseksi veljensä agronomi *Fedi Idmanin* omistamasta varsinaisesta kartanorakennuksesta eli ”palatsista”. Huvilan rakentaminen maksoi puolet samaan aikaan nousseen Johanneksenkirkon hinnasta. Huvilassaan hän järjesti runsaasti edustavia tilaisuuksia paikkakunnan herrasväelle.

Nils ratsasti traditiolla mutta häneen sisältyi myös muutoksen siemen. Hän opetteli puhumaan ja kirjoittamaan kansankieltä eli selvää suomea, mikä muuten pitkälti ruotsinkielisen liike-elämän johdon keskuudessa ei ollut kovin tavallista. Teollisuusmiesten ja kauppiaiden lisäksi hän pystyi asioimaan talonpoikien ja pikkukauppiaiden kanssa, mikä edesauttoi ratkaisevasti konttorin kasvua. Maalaiset unohtivat SYP:in ruotsinkielisyyden ja menivät asioi-



KUVA: VAPRIKKI

maan ”Idmanin pankkiin” jossa sarkavaatteille ei irvistelty.

Kasvuhakuinen konttori

Nils Idmanin komennossa SYP:n Tampereen konttori kehittyi erinomaisesti. Nils ei tyytynyt menestykseen rahoitusosalalla. Hän laajensi afääriinsä teollisuuden omistamiseen ja alkoi kasata osakkeita henkilökohtaiseen salkkuunsa. Se onnistui, kun hän sopi pankin pääjohtaja *Jean Cronstedtin* kanssa ”rajattomasta” luotosta, joka epäsuorasti palveli myös pankin pyrkimyksiä. Myös Cronstedtin seuraaja *Alfred Norrmén* piti Nilsia etevimpänä miehenään ja hyväksyi hänen poikkeusvaltuutensa. Isoja linjoja vedellessään Nils oppi suuri-piirteiseksi muotoiseikoissa. Hän väsyi kirjanpidon vaihoihin ja siihen, että konttorinjohtajan piti allekirjoittaa satoja papereita päivässä. Omille teilleen Nils sitten lähti välttellessään niin suurten kuin pientenkin luottotappioiden kirjaamista. Luotot jäättyivät ja hän viivytteli vekselien protestointeja arvellessaan, että häväistys tai konkurssi suotta tuhoaisi asiakkaiden maineen. Nykypäivänäkin asiakaskeksisyys on tärkeä arvo mutta hyvän rahan heittämistä kannattamattomaan liiketoimintaan ei missään pankissa hyvällä katsota.

Nilsin ohjeiden vastainen toiminta painottui noin 10 vuoden ajalle. Konstit olivat monet eikä häntä mielikuvituksen puutteesta tohdi moittia. Hän väärrensä SYP:n talletustodistuksia käyt-

tääkseen niitä lainojen vakuutena. Hän kirjoitteli muiden nimiä talletustodistuksiin ja vekseleihin. Hän keplotteli konttorinsa kassaholvista rahaa ”diskonttaamalla” vekseleitä, joita ei ollut olemassakaan. Samoin hän kähvelsi holvista luottojen vakuudeksi pantattuja osakekirjoja tai muita arvopapereita.

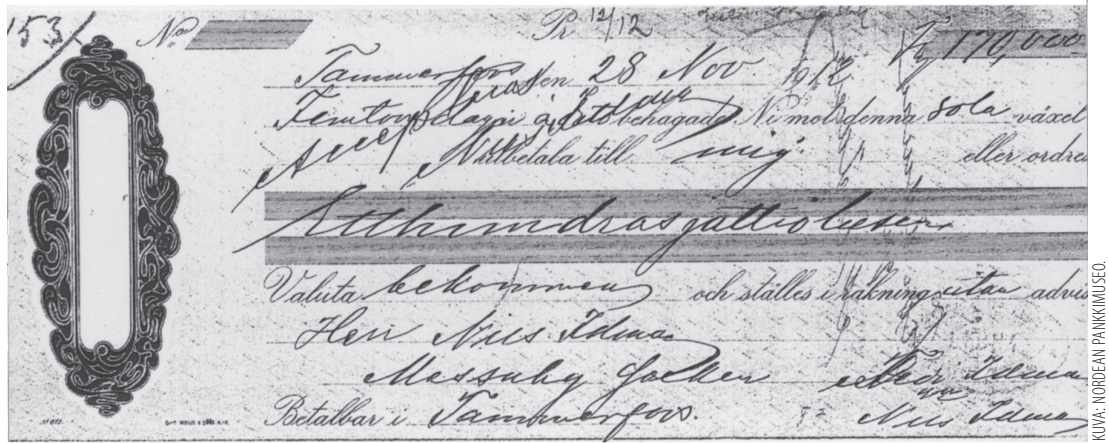
Lopullinen käry sata vuotta sitten kävi joulukuun alussa 1912, kun konttoriin tehtiin yllätystarkastus. SYP:n uudelle pääjohtajalle *Norrménille* oli kyllä viety viestiä ja varoituksia Tampereen konttorin epäselvyyksistä. Hän kuitenkin oli pysynyt luottavaisena: ”Kehenkä minä voin luottaa, ellen Idmaniin”.

Kallis loppulasku

Väärinkäytösten paljastuminen tuli tamperelaisille täytenä shokkina vaikka liike-elämän piirissä olikin vihiä siitä, että SYP:n kovasti kasvaneessa asiakaskunnassa oli jotakin vikana. Kassavaje oli aina poistunut konttorin vuositar kastusten ajaksi. Nilsin järjestelyt olivat mahdollisia vain niin kauan kuin talouden nousukiitoa jatkui. Pankin kokonaisvahingoksi kirjattiin nykyrahassa noin 30 miljoonaa euroa, mikä vastasi lähes kymmentä prosenttia suuriruhtinaskunnan silloisesta budjetista. Mitasuhteet olivat käsittämättömät.

Idman joutui oikeuteen yli 70 petoksesta, väärennyksestä ja kavalluksesta. Kakkua eli istumista tuli 15 vuotta, josta Romanovien 300-vuotisarmahdus pudotti pois kolmanneksen.

Yksi Idmanin ”työvälineistä” eli vähän ennen kiinnijäämistä marraskuussa 1912 kirjoitettu vekseli.



KUVA: NORDEAN PANKKI/MSO SEC

Syällisyyskysymys oli toisarvoinen verrattuna siihen kohtalonkysymykseen, pysyisikö SYP pystyssä kun yksi haarakonttori oli saattanut hengenvaaraan maan suurimman ja vanhimman liikepankin kokonaisuuden. Pääjohtaja Norrmén joutui eroamaan. Osakekursi laski, yksi vararahasto menetettiin mutta säästäjien piirissä ei kuitenkaan syntynyt mainittavaa levottomuutta. Fedi-veli joutui takaustensa vuoksi myymään Hatanpään kartanon maineen Tampereen kaupungille. SYP oli pian entisellään ja voitiin jopa sanoa, että pidemmällä tähtäimellä usko pankin vakavaraisuuteen lujittui kun valtavat tappiot kestettiin.

Minne rahat hukkuivat?

Minne sitten katosivat SYP:ltä anastetut miljoonat? Vajeet eivät valuneet ulkomaille. Nilsillä ei myöskään ollut piilossa pysytellyttä bulvaania tai rahanpesijää. Ei myöskään mitään fyysistä kätköä. Pankin onnistui myös kohtalaisesti perä Nilsin osakekeinoiteluissa hukkaamat rahat. Perheen ulosmittauksetkin toteutettiin tehokkaasti.

Yksinkertaisesti tallettajien varoja oli jaettu lainoina maksukyvyttömille asiakkaille. Monia muitakin teorioita kehiteltiin ja kuiskittiin mutta pankin asiakirjojen mukaan kolme neljäsosaa konttorin miljoonamenetyksistä johtui ”toisten henkilöiden auttamisesta ilman pakkotavaa syytä”. Kiertoilmaus tarkoitti yksinkertaisesti väärää luottopäätöksiä mutta niidenkään pitkästä luettelosta ei löytynyt selvästi erottuvia hulluntöitä. Nils oli jakanut suurasiakkailta kierrätetyt vakuudet ja suurimmalta liike-

pankilta huiputtamansa pääoman pienille ja keskikokoisille yrityksille luotoina kuin finanssimaailman Robin Hood. Oikeudessa Nils vakuuttelikin, että hän monesti auttoi myös pulaan joutuneita säätyläisiä, opiskelijoita ja muita lainanottajia ja että hän harjoitti laajaa hyväntekeväisyyttä. Itse hän piti suurimpana syynä ”onnettomuuteensa” nimenomaan ihmisrakkautta ja siitä johtuvaa liian suurta avuliaisuutta. Kukaan ei varmastikaan tiennyt mitä uskoa.

Idmanin menettelyn psykologinen tausta on jäänyt lopullisesti selvittämättä. Huono arvostelukyky himmensi hänen yleisesti tunnetun terävän älynsä. On myös jäänyt arvoitukseksi, miten hermot kestivät niin pitkään raskaan salaisuuden taakan. Oikeudessa hän kertoi pitkäaikaisista omantunnon tuskistaan.

Ei niin pahaa ettei jotain hyvääkin. SYP:n yrityskulttuuri muuttui maltillisemmaksi ja sisäinen tarkastus tehokkaammaksi. Se pelasti SYP:n monelta kiusaukselta ja monelta pahalta tulevana vuosikymmeninä. Idmanin nimi unohdettiin mutta vissin varovaisuuden opetus säilyi SYP:n selkäytimessä sukupolvesta toiseen.

Idmanin ”eläkevuodet”

Nils passitettiin kärsimään tuomioitaan Helsingin kuritushuoneeseen eli ”Sörkkaan”. Anna-puoliso muutti Tampereelta Helsinkiin ollakseen lähempänä miestänsä. Hän sai vierailta vankilassa vain harvoin. Tapaamisten aikana Nils oli näyttänyt vanginvaatteissaan ja lyhyessä tukassaan tyytyväiseltä. Hän oli päässyt töihin vankilan kasvihuo-

neelle, jossa hän ilmeisestikin viihtyi. Sörnäisten vankila tekikin vierailijoihin paremman vaikutuksen kuin Tampereen kuulusteluajkojen nuhruihin vankikoppi. Nils kärsi tuomiostaan loppujen lopuksi puolet ja vapautui 62-vuotiaana 1920.

Ulosmittausten jälkeen ja Nilsin vankilassa istumisaikana Annan taloudellinen tilanne pääkaupungissa ei liene ollut kovin hyvä, koska hän odotti aika ajoon apua Fedi-veljeltä.

Hän perusti myös täysihoidolan perheen elatukseksi. Jotkut muut sisaret ja veljet avustivat keittäjäntären palkkaamisessa. Anna itse harjoitteli kirjoituskonetyötä saadakseen omaa lisäansiota.

Vapautumisen jälkeen perhe asettui Helsinkiin, mutta muutti kesäisin Tampereen seudulle sukulaisten kesäpaikoille. Nils piti kovasti omenasiirapista, kävi sienimetsällä ja kalasteli. Tyttären mukaan isän mieli oli enimmäkseen iloinen. Iän myötä tuli sydänvaivoja. Vielä viimeisinä elinvuosikymmeninä entinen pankinjohtaja keskusteli mielellään pörssikurssien heilahteluista.

Nils oli pitkään epähenkilö. Jotkut sisarista poistivat hänen kuviaan perhealbumeista eikä hänestä vuosikymmeniin sanottavasti puhuttu nuoremman jälkikasvun kesken. Aivan kaikki eivät selkäänsä kääntäneet. Monet muistivat häntä myös hyvällä. Muutamat tutut tehtaailijat antoivat töitä kirjanpitäjänä ja numerotarkastajana. Tampereella työmatkoilla käydessään Nils sai yösijan sukulaistensa luota. Hän varmasti oli oikea mies tarkastamaan mahdollisia väärinkäytöksiä.

Kolmekymmentäluvun alussa Nils kirjoitti kesäpaikasta tyttärentyttärel-

leen: ”Täällä on ihana ilma, on lämmin-
tä, melkeinpä kuumaa. Längelmän pinta
on kuin peili. Taivaalla ei ole pilvenhat-
taraakaan näkyvissä. Ukilla on teitä niin
kovin ikävä, varsinkin nyt kun on niin
ihana kesä. Te voisitte kaikki uida ja leiki-
kiä vedessä sillä vesi on maidon lämpöis-
tä. Nyt on metsämansikoita. Voisitte
syödä niitä niin paljon kuin haluatte”.

Anna ja Nils Idman elivät seestyneinä
elämänsä viimeiset vuodet, hyväksyivät
kohtalonsa ja rakastivat elämäänsä. Pit-
kän avioliiton aikana aina ei ollut näin.
Nils eli pitkän ja vaiherikkaan elämän.
Hän menehtyi jatkosodan viimeisenä
vuotena 85-vuotiaana Nikkilän sairaa-
lassa. ☹

Lähteet
Jauro Aki: Haastattelu 2012.
Kuisma Markku – Keskiarja Teemu: Erehty-
mättömät. Helsinki 2012.
Pipping Hugo: Sata vuotta pankkitoimintaa.
Helsinki 1962.
Siemens Anna: Vierivät kivet. 2003.
Sinisalo Uuno: Nils Idmanin jutusta 50 vuot-
ta. Tampere-seura 1962.

SOKOS

Juhla- ja kokoustila
ILKONHOVI

- Sali 64 henkilölle • Keittiö ammattivarustuksella
- Vatialan hautausmaan välittömässä läheisyydessä

Tiedustelut/varaukset: ma–pe klo 10–16 puh. 044 330 5567

Kangasalantie 614, 36220 Kangasala • www.ilkonhovi.fi

Mansevisa

Laatinut: JARI NIEMELÄ

1. Mistä syystä päivämäärä 15. maaliskuuta 1882 on jäänyt Tampereen teollisuushistoriaan?
2. Mille vuosikymmenelle juontavat Tapolan mustamakkaratehtaan juuret?
3. Mistä kaupunginosasta löytyvät Kuokkijantie, Äestäjantie ja Kyn-
täjantie?
4. Mikä on Tampereen ystävyyskau-
punki Fär-saarilla?
5. Kenen suunnittelema ovat julki-
set taideteokset Tampere-veistos
(Työn puisto, Tampellan edusta,
1934) ja Kevät-suihkukaivo
(Aleksanterin kirkon edusta,
1937)?
6. Mikä keskustan nykyinen katu oli
ennen vanhaan nimeltään Eteläi-
nen poikkikatu?
7. Mikä oli Tampereella miehiään
Johan Holopainen?
8. Missä Tampereella sijaitsevat
Peurasaaret?
9. Mikä oli aikoinaan Tampereella
Käräjätörmä?
10. Kuinka korkea onkaan Frenckel-
lin kahdeksankulmainen savu-
piippu?

Vastaukset s. 45

Jammun Tampere

KÄVELYKATU



– Asialliset hommat hoiretaam, mutta muuten ollaan kun Ellun kanat.